

Kolmen maanlainsuomennoksen kopion keskinäiset suhteet kirjoitusasujen ja sijamuotojen käytön valossa¹

1. Tausta

Vanhimmasta suomenkielisestä lakitekstistä, kuningas Kristofferin maanlain suomennoksesta, on säilynyt vain seitsemän painamatonta kopiota (ns. Tukholman, Juustenin, Isonkyrön, Lindströmin, Seskanderin, Nordströmin ja Caloniuksen koodeksit). Tekstin suomentajana on yleisesti pidetty herra Marttia, joka toimi Rauman kirkkoherrana, Tukholmassa hovikappalaisena ja suomalaisen seurakunnan saarnaajana, ja hänen mukaansa suomennos on saanut nimen Herra Martin maanlainsuomennos.

Käsikirjoituskoodeksien keskinäisistä ajallisista suhteista eivät tutkijat ole päässeet yksimielisyyteen. M. Airila ja Hertta Harmas olettavat mm. koodekseissa esiintyvien virheellisyyksien perusteella, että Tukholman koodeksi on lähinnä alkuperäistä Martin suomennosta (SKM, XXIII–XXXV). Paavo Pajula pitää maanlain alkuperäisenä suomentajana Jaakko Suomalaista ja herra Marttia vain kopioijana, jonka työn tulosta on kaiketi Tukholman koodeksi; kopiota tehdessään herra Martti käytti apunaan alkuperäisen suomennoksen lisäksi Juustenin koodeksia. (Pajula 1955, 313–383; 1960, 25–29).² Tukholman ja Juustenin koodeksit ovat joka tapauksessa hyvin lähellä toisiaan, olipa niiden ikäjärjestys mikä tahansa.

Varsin poikkeavan näkemyksen esitti myöhemmin Martti Ulkuniemi (1978, 171). Hänen mukaansa Tukholman koodeksi on jopa kopion kopion kopio, sen sijaan Caloniuksen koodeksi, jota Airila ja Harmas pitävät alkuperäisestä suomennoksesta kauimpana (SKM, XXVI) ja jonka ortografia Pajulan mukaan viittaa 1600-luvun loppupuoleen (Pajula 1955, 75–76), olisi tehty suoraan alkuperäisestä suomennoksesta. Olettamuksensa Ulkuniemi perustaa koodekseissa esiintyviin kopiointi- ja käännösvirheisiin. Hänen mukaansa Isonkyrön,

1. Kiitän Kaisa Häkkistä tämän kirjoituksen kannalta hyvin olennaisista lähdetiedoista. Kiitän Sirkka Saarista, Alho Alhoniemeä, Silva Kiurua, Jussi Ylikoskea ja Mikhail Voronovia arvokkaista kommenteista ja korjausehdotuksista. Kiitän myös Meeri Allista käännösavusta.

2. Myöhempi tutkimus on kuitenkin epäillyt suuresti Pajulan esittämää olettamusta, jonka mukaan alkuperäissuomentaja olisi ollut Jaakko Suomalainen. Tästä ks. tarkemmin alav. 20.

Lindströmin ja Tukholman koodeksissa on Ljungo Tuomaanpojan käännöksen vaikutusta.³ Näin hän antaa ymmärtää, että Ljungo Tuomaanpojan maanlain-suomennos olisi vanhempi kuin em. koodeksit. Esko Koivusalo (KKM-C, 7; Ulkuniemi 2007, 9–10) on yhtynyt Ulkuniemen näkemykseen ainakin Caloniuksen koodeksin suhteen.

Ulkuniemen näkemys on sikäli mielenkiintoinen, että se panee koodeksien kirjoitusasut ja muutkin koodekseissa esiintyvät kielelliset ainekset ja niiden käytön uudelleen arvioitavaksi. Kirjoitukseni tarkoituksena onkin em. tilanteen valossa esitellä niitä omassa tutkimuksessani vastaan tulleita seikkoja, jotka voivat valaista koodeksien keskinäisiä suhteita ja tarkastella niiden avulla, löytyykö Ulkuniemen esittämälle näkemykselle tukea. Olennaisia kysymyksiä on kaksi: 1) Löytyykö muista koodekseista Ljungo Tuomaanpojan suomennoksen vaikutusta? 2) Antavatko ensimmäisen lainsuomennoksen kopiot ylipäättään viitteitä siitä, että ne voisivat olla nuorempia kuin Ljungo Tuomaanpojan suomennos? Kysymyksiä voisi epäilemättä käsitellä moneltakin kannalta,⁴ mutta tässä kirjoituksessani keskityn koodeksien kirjoitusasuun (luku 2) ja eräiden sijamuotojen käyttöön (luku 3). Aineistona käytän vain Tukholman (lyh. KKM-T) ja Caloniuksen (lyh. KKM-C) koodeksia sekä Ljungo Tuomaanpojan maanlain suomennosta (lyh. LTM). Ruotsinkielisenä aineslähteenä käytän Schlyterin julkaiseman *Sweriges Gamla Lagar* -kokoelman osaa XII *Konung Christoffers Landslag* (lyh. KCL).

2. Kirjoitusasujen erot

Kirjoitusasuissa silmiinpistävimpiä käsiteltävinä olevien koodeksien välisiä eroja ovat nykykirjakielen *ts*-konsonanttiyhtymän vastineen, sananalkuisen *k:n*, vokaalivälistä *d:tä* vastaavan äänteen sekä vokaalien *o* ja *y* merkintätavat. Lisäksi yksittäisten sijapäätteiden ja sanojen merkintätavoissakin on eroja, jotka todennäköisesti johtuvat morfologisista eroista. Tällaisia ovat abessiivin ja sanan *ulos* merkintätavat.

2.1. Nykykirjakielen *ts*-yhtymien vastineet

Jo näitä koodekseja silmäillessä voi laskemattakin saada melko selvän kuvan niiden *ts*-konsonanttiyhtymän edustuksista.⁵ KKM-T:ssä *tz* on kauttaaltaan

3. Ulkuniemi ei itse perustele tätä, mutta myöhemmin Ulkuniemen tutkimusaineistosta tehdystä Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksen sanastosta Koivusalo on poiminut sellaisen kohdan, joka viittaisi kyseiseen mainintaan. Ks. Ulkuniemi 2007, 9–10.

4. Yksi lisäselvitystä kaipaava kysymys on koodeksien suhde ruotsinkielisiin lähdeteksteihin. Airilan ja Harmaksen (SKM, IX–X) mukaan Tukholman koodeksi on lähellä Schlyterin julkaisussa merkinnöillä 31 ja Xa mainittuja tekstejä (ks. KCL, XXI–XXII) ja Nordströmin ja Caloniuksen koodeksit noudattavat vuonna 1608 painettua tekstiä. Pajulan (1955, 80) mukaan ruotsalainen originaali ei kuulu Schlyterin selostamiin teksteihin eikä myöhemmin löydettyihin teksteihin. Näiden jälkeen asiasta ei ole esitetty uutta tietoa eikä näkemystä.

5. *ts*-yhtymän vastineen merkintätavan kehityksestä ks. Häkkinen 1994, 167–169.

vallitseva ja *dz* esiintyy poikkeuksellisesti. KKM-C:ssä ja LTM:ssä joissakin sanoissa *dz* on yksinomainen, mutta on toisaalta sanoja, joissa *tz*:n käyttö edelleen vallitsee. Taulukko 1 esittää sanoissa *itse*, *ruotsi* ja *katsel(m)us* esiintyvän *ts*-yhtymän edustukset. Koska *itse*-sanojen määrä on valtava, laskin niiden osalta vain Kuninkaan kaaren esiintymät. Toisten sanojen määrät on laskettu kaikista teksteistä.

	<i>itse</i>			<i>ruotsi</i>			<i>katsel(m)us</i>		
	<i>tz</i>	<i>dz</i>	Yht.	<i>tz</i>	<i>dz</i>	Yht.	<i>tz</i>	<i>dz</i>	Yht.
KKM-T	29	3	32	32	1	33	57	2	59
KKM-C	3	33	36	8	30	38	54	1	55
LTM	1	30	31	2	29	31	3	49	52

Taulukko 1. *ts*-yhtymän vastineet sanoissa *itse*, *ruotsi* ja *katselmus*. *Itse*-sanasta on laskettu vain Kuninkaan kaaren esiintymät.

KKM-C:n ja LTM:n välisenä erona on, että KKM-C:ssä *dz*:n vallitsevuus keskittyy joihinkin sanoihin, kun LTM:ssä taas *tz*:n ja *dz*:n välillä voi sanoa olevan jonkinasteinen jakauma siten, että pääsääntöisesti *ts*-yhtymän vastineena on *dz* ja *tz* rajoittuu muussa kuin sanan alussa esiintyviin *its*-yhtymiin. Taulukko 1 ei siis yksin anna oikeaa kuvaa LTM:n *ts*-yhtymän vastineista. Esimerkiksi LTM:ssä sana *ylitse* esiintyy laskelmani mukaan 38 kertaa, ja kaikissa *ts*-yhtymän vastineena on *tz*.

2.2. Sananalkuinen *k*

Taulukossa 1 olevista sanoista *katsel(m)us* antaa mahdollisuuden tarkastella sananalkuisen *k*:n vastineita. KKM-T:ssä *k*-alkuisia on kolme ja loput ovat *c*-alkuisia. KKM-C:ssä yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat *k*-alkuisia ja LTM:ssä kaikki ovat *c*-alkuisia. Niin kuin Paavo Pajula (1955, 75) on maininnut, KKM-C:ssä sananalkuisen *k*:n vastine on pääsääntöisesti *k*. Säännöllisesti *c*:llä alkavia ovat vain tietyt sanat, kuten *Crunu* (*! Cronu*), *Christitty* ja *Capitel*. Muut *c*-alkuiset sanat, kuten *Catzelmus* (KKM-C, 21; Kuningan kaari 12), *Cuka* (mts. 33; Kuningan kaari 34), *Caicki* (mts. 34; Kuningan kaari 36), *Cuinga* (mts. 36; Naimisen kaari 1), *Cuole* (mts. 48; Perimisen kaari 1), *Caswa* (mts. 58; Perimisen kaari 19), *Caupa* (mts. 126; Kaupan asian kaari 5), *Cutka* (mts. 127; Kaupan asian kaari 6), *Coska* (mts. 189; Tahto tapon kaari 24) jne., näyttävät esiintyvän vain lukujen otsikkoteksteissä sekä luvut aloittavissa muita tekstejä isommalla kirjainkoolla kirjoitetuissa virkkeissä, ja niissäkin ne vaihtelevat *k*-alkuisten varianttien kanssa.⁶ *Q*-alkuiset sanat, kuten *Quitengin* (mts. 12; Kuningan kaari 2), *Quin* (mts. 30; Kuningan kaari 29), *Quttikirians* 'kuittikirjansa' (mts. 33; Kuningan kaari

6. Nämä kohdat näkee KKM-C:n etukannen sisäpuolella olevasta tekstistä. Nykykirjaimin toimitetussa tekstissä ne on kirjoitettu versaalilla. Myös KKM-T:ssä on menetelty samalla tavalla lukujen alussa, muttei nähtävästi LTM:ssä.

33) jne., ovat harvinaisia esiintymiä. KKM-T:ssä sananalkuista *c*:tä ei näytä esiintyvän – kuten uskonnollisista teksteistä on tuttua – etuvokaalien edessä, ja takavokaalien edessä *k* ja *c* vaihtelevat siten, että *c*:tä esiintyy huomattavasti enemmän. Sananalkuinen *k* on takavokaalin edessä vakiintunut ainakin sanassa *kuningas* ja sananalkuinen *q* sellaisissa sanoissa, kuten *quin*, *quina*, *quiten-gin*, joissa on vanha pronominaalinen vartalo *ku*-. LTM:ssä on suunnilleen sama käytäntö, mutta *c*:n käyttö on KKM-T:tä yleisempää.

2.3. Sanansisäinen *d*

Vokaalienvälisen *d*:n vastineisiin liittyvät erot on helpointa huomata monikon persoonapronominien *me* ja *he* genetiivimuodoista. KKM-T:ssä pronominin *me* genetiivimuodot ovat *meidhen* ja *meidhän*. Proniminin *he* genetiivimuodot ovat *heidän*, *heiden*, *heidhen*, *heidhän*, *häiden*, *häidhen* ja *häjden* (ks. myös Pajula 1955, 61).⁷ Vokaalienvälisen *d*:n vastineina ovat siis *d* ja *dh*, ja genetiivin päätteen vokaalin merkitsiminä ovat *e* ja *ä*. Samoin on asian laita LTM:ssä, jossa pronominin *me* genetiivimuoto on useimmiten *meidhen*, mutta toisinaan myös *meiden* ja *meidhän*. Pronominin *he* genetiivimuoto on vastaavasti useimmiten *heidhen*, mutta myös kirjoitusasut *heiden*, *heidän* ja *heidhän* esiintyvät. KKM-C:ssä muodot ovat vakiintuneesti pelkällä *d*:llä *meidän* ja *heidän* ja genetiivin päätteen vokaalin merkitsin on säännöllisesti *ä*.

2.4. Vokaalit *o* ja *y*

Kaikissa koodekseissa vokaali *o* on merkitty joko *o*:lla ja *å*:lla siten, että päämerkitsin on *o*. KKM-T:ssä *å*:ta on käytetty sekä ensitavussa että ensitavua kauempana lyhyen ja pitkän *o*:n merkitsimenä, kuten sanoissa *såueliain* (KKM-T, 28; Kuninkaan kaari 15), *rådhattkan* (mts. 46; Naimisen kaari 22), *Talånpoika* (mts. 206; Varkaudhen kaari 38), *seiså* (mts. 194; Varkaudhen kaari sisällys 14).⁸ *å*:n käyttö on melko satunnaista ja epäsäännöllistä lukuun ottamatta sukulaisuutta osoittavien sanojen luetteloa, jossa sanassa *poika å*:ta on käytetty yhtä usein (47 kertaa) kuin *o*:takin (50 kertaa).⁹ KKM-C:ssä *å*:ta on käytetty vain kymmenessä sanassa, kuten *kåstiani* 'kusti' (KKM-C, 77; Perimisen kaari 31), *åia* 'oja' (mts. 85; Rakennoxen kaari 7), *rådata* 'hallita, vallita' (mts. 97; Rakennoxen kaari 21), *Ruåna* 'ruona' (mts. 100; Rakennoxen kaari 25), *Rånin* 'ryöstö' (mts. 100; Rakennoxen kaari 25), *iåki* 'joki' (mts. 101; Rakennoxen kaari 26), *kåsta* 'kostaa' (mts. 156; Walasackoin kaari 9), *kåska* 'koska' (mts. 156; Walasackoin kaari 9), *sitåa* 'sitoa' (mts. 189; Tachto tapon kaari 24), *kåkouxes*

7. Varianttien ulkopuolelle on jätetty *d*:n vastineisiin kuulumattomana KKM-T:ssä esiintyvä *heitin*, joka toimii sekä nominatiivin että genetiivin asemassa.

8. Ks. myös Airila 1914, 12.

9. Mainittakoon, että niitä ei ole käytetty sekaisin, vaan samassa tekstijaksossa esiintyy vain jompi-kumpi niistä.

'kokous' (mts. 208; Tahto haawain sacon kaari 13). Näistä säännöllisiä ovat merkintätavat *kästi* ja *rådata*. Sanassa *kostaa o* ja *å* vaihtelevat tiheään. Loput ovat satunnaisia esiintymiä. LTM:ssä *å*:ta näyttää käytetyn vain ensitavun lyhyen *o*:n merkitsimenä *o*:n rinnalla siellä täällä eikä muita säännöllisyyksiä näytä olevan.

Vokaalin *y* merkintätapaa koskevat erot ovat hyvin yksinkertaisia. *y* on merkitty vain KKM-T:ssä *y*:llä ja muissa *y*:llä.

2.5. Abessiivin päättevariantit

Abessiivin päättevariantteja koodekseissa ovat *-tA*, *-ttA*, *-t* ja *-tt*. Kaikista muodoista ei voi sanoa, onko kyseessä partitiivi vai abessiivi. Sellaisia ovat *syytä*, *estettä*, *duomiota*, *sanomata* jne. Taulukko 2 esittää prepositioiden *ilman* ja *paitsi* abessiivimääritteiden päättevarianttien lukumäärät¹⁰ Variantteihin *-t* ja *-tt* kuuluvat pelkästään ne, jotka ovat vartalon muodon perusteella tunnistettavissa abessiiviksi, kuten *luuat* ja *luuatt*. Ne, jotka voi tulkita myös partitiivimuodoksi, on laskettu partitiivin ja abessiivin sekajoukkoon P/A. Koodeksittainen abessiivin päätteän päävariantti on kuitenkin vain vokaaliloppuisten selkeiden löydösten perusteella selvä. KKM-T:ssä vokaaliloppuisen abessiivin päätte on yhtä lukuun ottamatta kirjoitettu pelkällä *t*:llä. KKM-C:ssä vokaaliloppuisen abessiivin päätte on poikkeuksetta geminaatallinen. Myös sanasta *syy* esiintyy 23 kertaa geminaatallinen variantti *syyttä* ja kaksi kertaa määritteiden perusteella lähinnä partitiivimuotona pidettävä *syytä*. LTM:ssäkin lähes 60 prosenttia esiintymistä on geminaatallisia.

	KKM-T	KKM-C	LTM	
<i>-tA</i>	18	0	20	Taulukko 2. Prepositioiden <i>ilman</i> ja <i>paitsi</i> määritteiden abessiivin päättevariantit. P/A tarkoittaa niitä, jotka voi tulkita sekä partitiiviksi että abessiiviksi.
<i>-ttA</i>	1	40	26	
<i>-t / -tt</i>	13	9	1	
P/A	46	22	31	
Yht.	78	71	72	

Samanlaisia eroja osoittavat *mA*-infinitiivin abessiivin päätteän variantit. Taulukko 3 esittää koodeksittaiset *mA*-infinitiivin abessiivin päätteän variantit. KKM-T:n ja KKM-C:n tendenssi on sama kuin nominien abessiivin variantteissa. LTM:ssä geminaatallisen variantin osuus jää alle 20 prosenttiin eikä *t*- ja *tt*-loppuisia *mA*-infinitiivin abessiiveja ole.¹¹

10. Näiden prepositioiden käytöstä ks. luku 3.

11. LTM:ssä variantin *-mAtA* voi tulkita myös partitiiviksi, esim. *Jos ei yxikän tiedhä hänen perillistän ia ey tule sanomata hänestä*, -- (LTM: 40; Perimisen menosta 23).

	KKM-T	KKM-C	LTM	Taulukko 3. <i>mA</i> -infinitiivin abessiivin variantit KKM-T:ssä ja niiden vastineet KKM-C:ssä ja LTM:ssä
<i>-mAtA</i>	7	1	25	
<i>-mAttA</i>	0	44	6	
<i>-mAt / -mAtt</i>	77	27	0	
Yht.	84	82	31	

2.6. Nykykirjakielen *ulos*-sanän vastineet

Tämän luvun viimeisenä käsiteltävänä asiana on sana *ulos*, joka on KKM-C:ssä säännöllisesti *wlgos* tai *ulgos* ja LTM:ssä *vlos* tai *wlos*. KKM-T:ssä sanan kirjoitusasu vaihtelee paljon: *ulos*, *vlos*, *wlos*, *wlgos*, *wlgos*, *wlghos*, *wlghos*, *vluos*, *wluos*, *wlwos* (ks. myös Pajula 1955, 61).

2.7. Koodeksien kirjoitusasut ajallisina mittakaavoina

Edellä esitetty suppea katsauskin näyttää eroja koodeksien välillä. Kertovatko erot koodeksien keskinäisestä ikäsuhteesta, on kuitenkin asia erikseen. Mikäli uskonnolliset verrokkitekstit rajattaisiin Raamatun ja sen osien käännöksiin, ennen kaikkea Mikael Agricolan teoksiin ja vuoden 1642 Raamattuun, koko asia voisi olla melko yksinkertainen ja jopa koodeksien ikäkysymyksiin tuntuisi selviävän suhteellisen helposti. Tältä pohjalta KKM-T:n äänteiden merkintätapa muistuttaa Mikael Agricolan teosten merkintätapoja eniten vaihtelevuutensa ja epäjohdonmukaisuutensa takia, mutta myös *ts*-yhtymän vastineena esiintyvän *dz*:n pienen osuuden ja abessiivin varianttien vuoksi. KKM-C:ssä ja LTM:ssä kummassakin esiintyy vuoden 1642 Raamatussa vallitsevia kirjoitusasuja, jos kohta niissä on kuitenkin vuoden 1642 Raamatun käytännöistä suuresti poikkeavia merkintätapoja.¹² LTM:n kirjoitusasu sopii – kuten valmistusvuosi 1601 kertoo – kuvaamaan Agricolan jälkeistä ja vuoden 1642 Raamattua edeltävää aikaa, koska siinä on kummankin piirteitä. LTM:ssä *dz*:n käyttö on laajempaa kuin KKM-C:ssä, mutta siinä käytetyt monikon persoonapronominien genetiivimuodot ovat sellaisia, jollaisia on paljon Agricolan teoksissa, mutta vuoden 1642 Raamatussa vain harvaksen.¹³ Geminaatallinen abessiivi ja *t*-loppuisen abessiivin variantin puuttuminen ovat LTM:n osalta Ljungo Tuomaanpojan pohjalaista taustaa ajatellen luonnollisia.¹⁴ KKM-C:ssä vahva *dz*:n käyttö *ts*-yhtymän merkittävänä ja monikon persoonapronominien genetiivimuodot ovat vuoden 1642 Raamatun mukaisia. Toisaalta sananalkuisen *k*:n käyttö vokaalien laadusta

12. 1500- ja 1600-luvun tekstien ortografiasta ja äänteiden merkintätavoista ks. Lehikoinen–Kiuru 1991, 74–99; Häkkinen 1994, 161–185.

13. Niitä näyttää olevan vain kolme, esim. *Sillä sijtä meidhän pitä ottaman ja tekemän palweluxen* – (Biblia1642, 38; 2.Moos. 10:26)

14. Geminaatallisesta abessiivista ja abessiivin päätteen varianttien levikeistä ks. Kettunen 1940, 74–76; 1969, N:o 36.

riippumatta ja abessiivin variantit poikkeavat vuoden 1642 Raamatun käytännöstä. Pajula (1955, 76) ajoittaakin kirjoitusasun perusteella KKM-C:n 1600-luvun loppupuolelle.¹⁵ Uskonnollisista teksteistä säännöllistä *k:n* käyttöä sananalkuisen *k:n* merkitsimenä tapaa vasta 1700-luvulla; 1600-luvun loppupuolella painettu ns. sotaraamattu ei tunne tällaista. KKM-C:n geminaatallisen abessiivin lukumäärät voivat johtua joko siitä, että tekijä on – kuten Ljungo Tuomaanpoika – pohjalaista juurta, tai siitä, että kopioijan työpiirissä oli jonkinlainen kirjoitustraditio.¹⁶ Näin esitettynä KKM-T olisi LTM:ää vanhempi ja KKM-C LTM:ää nuorempi.

Kun otetaan huomioon muutkin kuin Agricolan teokset ja vuoden 1642 Raamattu, esitetty järjestys ei olekaan aivan perusteltu. Itse asiassa edellä 1600-luvun tekstille tunnusomaisena esitetty *ts*-yhtymän vastine *dz* on jo vuonna 1583 julkaistuissa Jaakko Suomalaisen teoksissa, sekä virsikirjassa että rukouskirjassa, hyvin vahvana käytäntönä. Lisäksi *tz:n* käytön rajoittuneisuus on samaa luokkaa kuin LTM:ssä. Taulukko 4 esittää Jaakko Suomalaisen käyttämien *ts*-yhtymän vastineiden määrän teosten mukaan.¹⁷

	<i>tz</i>	<i>dz</i>	Yht.	Taulukko 4. <i>ts</i> -yhtymän vastineet Jaakko Suomalaisen teoksissa.
Virsikirja	68	130	198	
Rukouskirja	91	86	177	

Yhteensä 159 *tz*-esiintymästä kolmea lukuun ottamatta kaikki sisältävät *itz*-merkkijonon. Ne kolme ovat kaikki *kutsua*-verbin esiintymiä (*cutzu*). Toisaalta *dz*-esiintymissä *idz*-jonon sisältävien osuus on melko suuri, 34,6 % virsikirjassa ja 27,0 % rukouskirjassa.¹⁸ Esitetyn perusteella *dz:n* vahva käyttö ja *tz:n* käytön rajoittuneisuus eivät kytkeydy mitenkään 1600-lukuun, eivätkä ne voikaan toimia ratkaisijana ikäkysymyksessä. Geminaatallisesta abessiivistakin voi sanoa vain, että sellainen oli joillakin kirjoittajilla käytössä jo 1500-luvulla; Ljungon kielihän edustaa 1500-luvun kieltä, vaikkakin hänen maanlainsuomennoksensa valmistui 1600-luvun puolella. Kun ajatellaan, että 1600-luvultakin löytyy Sorolaisen postillojen ja Abraham Kollaniuksen lainsuomennoksen kaltaisia tekstejä, joissa on paljon yhtäläisyyksiä 1500-luvun tekstien kanssa,¹⁹ kysymys KKM-T:n ja LTM:n keskinäisestä ikäsuhteesta tuntuisi palautuvan lähtö-

15. Airila ja Harmas (mts. XXII) pitävät KKM-C:n iän ajoittamista 1700-luvulle mahdollisena.

16. Pajula (1955, 75) ei näe huomattavia murteellisuuksia KKM-C:n kielessä.

17. Taulukon 4 luvut pohjautuvat Inaba 2000b:n esityönä tekemääni selvitykseen, jonka aineistoihin kuuluivat Finno1 ja Finno2. Ks. *Lähteet ja lyhenteet*.

18. Näihin ei ole sisällytetty *itse*-sanan esiintymiä.

19. Sorolaisen postillojen ortografian horjuvuus johtuu osittain siitä, että Uuden testamentin sitaattit ovat melko suoria kopioita Agricolan Uudesta testamentista.

viivalle.²⁰ Voidaan kuitenkin perustellusti todeta, ettei ainakaan KKM-T:n eikä KKM-C:n kirjoitusasussa näy minkäänlaista LTM:n vaikutusta. Edes *dz:n* käyttö, joka päällisin puolin näyttää samanlaiselta, ei olekaan niin samanlainen KKM-C:n ja LTM:n välillä. KKM-C:stä voi vielä sanoa, ettei mikään edellä esitetyistä seikoista viittaa siihen, että KKM-C olisi kahta muuta vanhempi, vaan pikemmin moni asia – etupäässä merkintätapojen säännöllisyys – puhuu sen puolesta, että KKM-C on kahta muuta nuorempi. Jotta tämä näkemys voitaisiin kumota, tarvittaisiin yksinkertaisesti KKM-C:n vanhemmuuden puolesta puhuvia lisäaineistoja.

3. Sijamuotojen käyttö

Sijamuotojen käyttö liittyy tämän kirjoituksen aiheeseen sikäli, että se voi periytyä teksteistä toisiin ortografian eroista huolimatta. Tämän voi todeta ainakin uskonnollisista teksteistä, mm. Raamatun ja sen osien käännöksistä eräiden sijamuotojen käyttöä seuraamalla. Näin ollen sijamuotojen käyttöön liittyvät seikat voivat kertoa koodeksien keskinäisistä suhteista enemmän kuin edellisessä luvussa käsitellyt kirjoitusasujen erot.

Koodeksien sijamuotojen käytössä nykykirjakielen käytäntöön verrattuna outoja ovat – kuten vanhassa kirjasuomessa yleensä – ne, joissa kaksi tai useampia sijamuotoja esiintyy samassa tehtävässä. Sellaisista vanhalle kirjasuomelle omimpia ovat allatiivin ja genetiivin sekä partitiivin ja abessiivin vaihtelu samoissa tehtävissä.

20. Pajula (1955, 362–365) todistelee, miten hänen alkuperäisenä suomentajana pitämänsä Jaakko Suomalaisen kielelle tyypillinen *hd:n* merkitseminen *dh:lla* on voinut olla heijastumatta lainsuomennoksen kopioihin. Selitys ei ole vakuuttava, koska hänellä ei ole arvailujensa lisäksi konkreettista näyttöä väitteelleen. Blomstedt (1964, 73; ks. myös alav. 97) kyseenalaistaa Pajulan käsityksen herra Martista pelkkänä kopioijana ja kumoo sen, että Tukholman koodeksi olisi Martin tekemä kopio; sen käsialassa ei ole pienintäkään samankaltaisuutta Martin käsialaan verrattuna. Hän pitää myöhemmin (1967) Pajulan em. olettamusta mahdollisena Martin elämän vaiheista tekemänsä selvityksen perusteella, johon hän oli saanut lisäaineistoa. Blomstedtin tutkimuksiin vedoten myös Pajulan hypoteesi Jaakko Suomalaisesta alkuperäisen suomennoksen tekijänä on kokonaan sivuutettu (Rapola 1967, 137).

Koska alkuperäinen suomennos on tietävästi kadonnut, ei ole hedelmällistä kopioiden avulla arvailla, kuka olisi voinut olla suomentaja. Sen sijaan puhtaasti ortografian kehityksen kannalta on mielenkiintoista verrata Jaakko Suomalaisen teosten ortografiaa lainsuomennoksen kopioiden kirjoitusasuihin. Kuten *ts*-yhtymän vastineistakin käy ilmi, niissä on kieltämättä yhtäläisyyksiä. Nähdäkseni Jaakko Suomalaisen teosten kielessä silmiinpistäviä piirteitä ovat *ts*-yhtymän vastineiden lisäksi 1) yksitavuisen sanojen monikon *t:n* merkitseminen *d:llä* tai *dh:lla* (esim. *Hääd*), 2) edelliseen osittain liittyen verbin yksikön 2. persoonan päätteiden *t:n* merkitseminen *d:llä* tai *dh:lla* säännöllisesti yksitavuisissa verbeissä ja rukouskirjassa myös huomattavan monta kertaa useampitavuisissa verbeissä, 3) *t:tä* edeltävän *h:n* merkitseminen *c:llä* (esim. *tacto*), 4) *yö*-diftingin säännöllinen käyttö muissa kuin *myös*-sanassa (*mös* tai *myös* mutta *työ*, *myötä*, *syödäxens*, *ryöuäiril*), 5) sanan *ulos* vastineena paria poikkeusta lukuun ottamatta *vluos*. Näistä (1) ja (2) sananloppuisen *t:n* merkitsemisessä on useita poikkeuksia, ja *d:llä* tai *dh:lla* on merkitty muitakin kuin mainitut. (4) ja (5) ovat Agricolan teoksissa hyvin harvinaisia, kumpaakin esiintyy vain kerran. KKM-T:ssä ne ovat yleisiä, joskin kumpikin epäsäännöllisesti. LTM:ssä (4) on samalla lailla kuin KKM-T:ssä lukuun ottamatta sanaa *yö*, joka on kirjoitettu säännöllisesti *öö*. KTM-C:ssä *yö*-diftingi on säännöllisesti merkitty *yö:llä*. (5) on sekä LTM:lle että KTM-C:lle täysin vieras. Kuten edellä on esitetty, KKM-T:ssä *ts*-yhtymän vastineiden merkintä on aivan toisenlainen kuin Suomalaisen teoksissa. Airilan ja Harmaksen toimittamaan tekstiin (SKM) perustuvan pienimuotoisen selvitykseni perusteella kuitenkin Juustenin koodeksissa, jota Pajula (mts. 332) pitää KKM-T:tä vanhempana, *dz:n* ja *tz:n* välillä näyttää vallitsevan samanlainen käytäntö kuin Suomalaisen teoksissa ja LTM:ssä.

3.1. Genetiivi ja allatiivi

Kaikissa koodekseissa on sellaisia allatiivin asemassa toimivan genetiivin, ns. datiivigenetiivin, esiintymiä, jollaisia ei tapaa nykykirjakielestä.²¹ Kyseessä on transitiiviverbien yhteydessä käytetty datiivigenetiivi tyyppiä *X antaa Y:n* (= *Y:lle*) *Z:ää*. Olen aiemmin esittänyt datiivigenetiivistä melko kattavan tilaston 1500- ja 1600-luvun teksteissä, joihin KKM-T ja LTM kuuluvat.²² Tämän kirjoitukseni yhteydessä esitän myös KKM-C:stä joitakin tilastoja. Taulukko 5 esittää *antaa-* ja *maksaa-*verbien yhteydessä allatiivin asemassa esiintyvän genetiivi- ja allatiiviadverbiaalin lukuja.

<i>antaa</i>	Gen.	All.	Gen. & All.	Yht.	Taulukko 5. <i>Antaa-</i> ja <i>maksaa-</i> verbien yhteydessä esiintyvien genetiivi- ja allatiiviadverbiaalien määrät koodekseissa. ²³ Gen. & All. tarkoittaa niitä lauseita, joissa on käytetty sekä genetiiviä että allatiivia.
KKM-T	22	70	1	93	
KKM-C	14	69	0	83	
LTM	5	87	0	92	
<i>maksaa</i>	Gen.	All.	Gen. & All.	Yht.	
KKM-T	25	26	4	55	
KKM-C	19	34	0	53	
LTM	6	49	1	56	

Sekä datiivigenetiivin määrän että genetiivin käyttösuuden mukaan suuruusjärjestys on siis KKM-T (23,6 % ja 45,5 %), KKM-C (16,8 % ja 35,8 %) ja LTM (5,4 % ja 12,3 %). Taulukon 5 LTM:n luvut eivät kerro Ljungo Tuomaanpojan datiivigenetiivistä kaikkea, koska hän on käyttänyt genetiiviä allatiivin asemassa kaupunginlain suomennoksessaan enemmän; siinä genetiivin osuudet ovat *antaa-*verbin yhteydessä 12,5 % ja *maksaa-*verbin kanssa 20,3 % (ks. Inaba 2000b, 67). Kaikille koodeksille on yhteistä, että *maksaa-*verbin yhteydessä genetiivin käyttö on runsaampaa kuin *antaa-*verbin yhteydessä. Tämä johtuu todennäköisesti alkuperäisestä suomennoksesta.

Datiivigenetiivin esiintymisympäristö on KKM-T:ssä ja KKM-C:ssä sama. Niissä kummassakin on käytetty transitiivilauseen vastaanottajan roolissa olevan datiivigenetiivin yhteydessä verbejä *antaa*, *maksaa*, *mitata*, *suoda* ja lähinnä hyötyjän roolissa olevan datiivigenetiivin yhteydessä verbejä *kaivaa*, *tehdä* ja *täyttää*.²⁴ Intransitiivilauseessa predikaattina on joko *olla* tai *tulla*.

21. Ks. Häkkinen 1994, 194, 328.

22. Ks. Inaba 2000a ja 2000b.

23. KKM-T:n lukumäärät poikkeavat Inaba 2000b:n luvusta. Tämä johtuu osittain siitä, että Inaba 2000a:sta ja 2000b:stä epävarmoina pidetyt tapaukset on jätetty kokonaan pois, osittain siitä, että niissä laskennassa tapahtui päällekkäisyysvirhe.

24. Aiemmista tutkimuksistani puuttuvat huolimattomuuden takia verbit *mitata*, *suoda* ja *täyttää*. Esiintymät ovat seuraavat: -- *nijn mitatan ensin syñsanoian hänen täysi osansa, nijn sijtte täysi kuningan oikeus*; -- (KKM-T, 34; Kuningan kaari 32); *Wieranholhoian pitä matkan waeldauaisen miehen, huonetta suoman* (KKM-T, 30; Kuninkaan kaari 24); -- *ioca sen teke maxacan colme marcka, colie iaghetta, ia oikean syñsanoian caiken sen wahingon täyttämän*, -- (KKM-T 33; Kuninkaan kaari 29). KKM-C:ssä on kirjoitusasua lukuun ottamatta kaikissa samat lauseet.

Myös predikatiivin määritteinä ja predikaatittomissa lauseissa dativigenetiivijä esiintyy kummassakin. KKM-C:ssä dativigenetiiviä on käytetty kolmea tapausta lukuun ottamatta juuri niissä kaarissa ja luvuissa, joissa KKM-T:ssäkin on dativigenetiivi. Ne kolme esiintymää, joiden KKM-T:n vastineissa on allatiivi, ovat seuraavat:

- (1) *Ios Isä ia äiti andawat andexi **hünen**, nijn ottakan täyden Perindö osan.* (KKM-C, 37; Naimisen kaari 3)
Vrt. *Ios Isä ia äiti andauat sen **hänelle** andexi, nijn ottakan täydhen perindöosan;* – – (KKM-T, 40; Naimisen kaari 3)
- (2) *Sittä tule **Perikunnan** yö ia aijastaika annetta sitä maata osta:* – – (KKM-C, 61; Maan kaari 2)
Vrt. *Sitte tule **pericunnalle** eli **periuäisille** öön ia aiastaika annetta, sitä maata osta.* (KKM-T, 61; Maan kaari 2)
- (3) – – *etteij sen hinnasta **yhdengän** mitän anneta, ennen kuin hänen welkans maxettu on, ioillen hän totisesta welkapää oli* – – (KKM-C, 166; Walasackoin kaari 33)
Vrt. – – *ettei sijtä hinnasta **yhdellengen** mitän annettu, wan nijllen, ioillen hä totisesti welkapää oli,* – – (KKM-T, 155; Wala sackoin kaari 33)

LTM:ssä dativigenetiivi esiintyy 18 kertaa. Dativigenetiivin kanssa käytettyjä verbejä on viisi, *antaa, maksaa, olla, tehdä ja tulla*. Myös predikatiivin määritteessä esiintyy dativigenetiivi. Näistä kymmenen on sellaisia, joiden KKM-T:n vastineissa on dativigenetiivi, ja seitsemän sellaisia, joiden KKM-T:n vastineissa on joko allatiivi tai ei mitään. Omaperäisten dativigenetiivien määrän voisi sanoa olevan jopa iso KKM-C:n vastaavaan lukuun suhteutettuna. Seuraavassa on pari esimerkkiä tällaisista:

- (4) *Pelto iagois eli sarka, mahta 2 kiiü räiäxi cudzutta, eli waia, eli kiiü, eli lw yhden kiuen cansa, ei anneta **yhden** oikeata puolta,* – – (LTM: 66; Rakennoxen menosta 28)
Vrt. *Mutta peldoin ia sarkain iaghos mahta caxi kiiü räiäxi cutzutta, eli waaia ia kiiü ia lw cansa. **Yhdelle kiuelle** ei anneta todhistos sana.* (KKM-T, 98; Rakennoxen kaari 27; myös KKM-C:ssä on allatiivi)
- (5) *Sapi kihlakunnan domari sanan ia ei tahdo miehiä nimittä maxakan 6. Mrc. col. kerd: Jutun **isännän Kuningan** ia **kihlakunnan**.* (LTM: 126; Mieli wilian hauoista 12)
Vrt. *Cuka nijstä 6. Iotka kihlacunnan päämies on nimittänyt lailisesta ei tahdo tulla, ia ei ole hänellä estettä, maxakan 3. Mrka colmie iakoon.* (KKM-T, 187; Tachto haauain sackoin kaari 12; myös KKM-C:stä puuttuu)

Jos otetaan huomioon Ljungo Tuomaanpojan kaupunginlainsuomennos, datiivigenetiivin kanssa esiintyvien verbien määrä kasvaa yhdellä, nimittäin *myydä*-verbillä (ks. Inaba 2000b, esimerkki (54)).

Edellä esitetyn mukaisesti jokaisessa koodeksissa on omaperäisiä datiivigenetiiviesiintymiä, joita ei ole muissa koodekseissa. Datiivigenetiivi on siis elävässä käytössä jokaisella kopioijalla. Taulukon 5 luvut kertovat varsin paljon koodeksien keskinäisistä vaikutussuhteista. Periaatteessa on mahdollista olettaa, että datiivigenetiiviä suosiva KKM-T:n kopioija korvasi genetiivillä allatiivin, jota lähdetekstissä – olkoonpa se alkuperäinen suomennos, sen kopio tai LTM – on käytetty. Tällainen selitys olisi uskottavaa kuitenkin vasta, jos genetiivin käyttö olisi vallitsevampi KKM-T:ssä. Koska näin ei ole asian laita edes määrältään suurimman *maksaa*-verbin yhteydessä käytetyn genetiivin kohdalla, on vaikea ajatella, että kopioija olisi ruvennut suuressa määrin korvaamaan itsenkin paljon käyttämänsä sijamuotoa vähempikäyttöisellä sijamuodolla. Luultavaa on myös, että LTM:n omaperäisten datiivigenetiivien määrä olisi pienempi, jos LTM olisi ollut KKM-T:n kopioijan käytössä; datiivigenetiiviä suosivana hän olisi voinut ottaa LTM:n esiintymät suoraan omaan kopioonsa. Viimeksi mainittu seikka eli sijamuotojen kopioiminen sellaisenaan ei ole pelkkää arvailua, kuten jo tämän luvun alussa totesin. Kun verrataan Agricolan Uutta testamenttia vuosien 1642, 1685 ja 1776 Raamattujen Uuden testamentin osiin, on helppo havaita, kuinka Agricolan tekstissä esiintyvät datiivigenetiivit ovat kopioituneet ortografian suurista eroista huolimatta Raamatusta toiseen siten, että niiden määrä vähenee aina vanhemmasta nuorempaan siirryttäessä. On mahdotonta sanoa, kuinka laajasti datiivigenetiiviä esiintyi alkuperäisessä maanlainsuomennoksessa. Luultavaa on kuitenkin, että kopiointitöiden pohjana käytetyissä teksteissä sitä oli vähintäänkin yhtä paljon, todennäköisesti jopa enemmän kuin tässä käsitellyissä koodekseissa.

3.2. Abessiivi ja partitiivi

Vanhassa kirjasuomessa *paitsi*- ja *ilman*-prepositioihin liittyy niin partitiivi- kuin abessiivimääritteitä. Preposition *paitsi* määrite voi olla myös genetiivissä.²⁵ Koska genetiivissä olevaa määritettä ei esiinny koodekseissa kuin pari kertaa, jätän sen käsittelyn ulkopuolelle. Taulukko 6 esittää em. prepositioiden määritteiden sijamuodot ja niiden lukumäärät. Taulukossa on noudatettu luvussa 2 esitettyä laskentatapaa. Suluissa olevat luvut esittävät löydöksiin sisältyvien *mA*-infinitiivien lukumäärät. *Ilman*-preposition sarakkeeseen sisältyvät myös monikollisten *ilmain*-esiintymät.

25. Ks. Häkkinen 1994, 354–355.

<i>paitsi</i>	Part.	Abess.	P/A	Yht.
KKM-T	18	11 (2)	12	41
KKM-C	15	7 (1)	13	35
LTM	1	2 (1)	4	7
<i>ilman</i>	Part.	Abess.	P/A	Yht.
KKM-T	4	31 (10)	34	69
KKM-C	4	54 (11)	9	67
LTM	6	52 (6)	27	85

Taulukko 6. Partitiivin ja abessiivin käyttö prepositioiden *paitsi* ja *ilman* määritteissä. Suluissa olevat luvut esittävät löydöksiin sisältyvien *mA*-infinitiivin lukumäärät. P/A tarkoittaa muotoa, joka voi olla joko partitiivi tai abessiivi.

Taulukon 6 lukumääriin on yksi huomautus. Kuten luvussa 2 on todettu, eräät muodot, joista ei voi sanoa, ovatko ne partitiiveja vai abessiiveja, on lisätty automaattisesti P/A-sarakkeeseen. Erillistä huomiota ansaitsee sane *syöttä*, joka KKM-T:ssä esiintyy peräti 25 kertaa preposition *ilman* määritteenä. Esiintymät on laskettu P/A-sarakkeeseen, mutta jos ne katsotaan abessiivimuodoksi, KKM-T:n ja KKM-C:n välinen ero on lähes olematon. Abessiivitulunkinta ei ole aivan mahdollon, koska KKM-T:stä löytyy seuraava tapaus:

- (6) *Jos hänelle on sencaldainen este, nijn olckan sijtte ilman syöttä.*
(KKM-T, 113; Rakennoxen kaari 50)

KKM-T:ssä ja KKM-C:ssä preposition *paitsi* yhteydessä partitiivin käyttö on vallitsevampi, ja kaikissa koodekseissa preposition *ilman* yhteydessä abessiivin käyttö taas selvästi yleisempi. LTM:ssä preposition *paitsi* määrä on hyvin pieni. Tämä johtuu siitä, että 17 lauseessa, joissa KKM-T:ssä ja KKM-C:ssä on käytetty prepositiota *paitsi*, LTM:ssä on käytetty prepositiota *ilman*. Kun nämä lukumäärät otetaan huomioon, LTM:n esiintymiä on silti jonkin verran vähemmän kuin muiden. Tämä taas johtuu kolmesta syystä: a) joko koko lause puuttuu, tai ilmaisu on kokonaisuudessaan käännetty toisin, b) preposition sijasta on käytetty pelkkää abessiivissa olevaa sanaa ja c) preposition asemesta on käytetty karitiiviadjektiivia. Seuraavassa on (b):stä ja (c):stä esimerkkejä:

- (7) -- *ia olkan mÅlemmin sakotta*, -- (LTM: 61; Rakennoxen Menosta 18)
Vrt. -- *ia olkan ilman sakott*. (KKM-T, 91; Rakennoxen kaari 18)
- (8) *Jos iocu ennen vlos anda weron, olkon syytöinnä*, -- (LTM: 45; Maidhen Asioista 20)
Vrt. *Ios ioku ennen anda vlos weron, olkan ilman syöttä*; -- (KKM-T, 66; Maan kaari 20)

LTM:ssä esiintymien pieni määrä ei ole yhteydessä kuitenkaan preposition *ilman* määritteen monimuotoisuuteen. Tämän osoittavat seuraavat esimerkit. Esimer-

kissä (9) on käytetty rinnakkain sekä partitiivi- että abessiivimääritettä ja sen KKM-T:n ja KKM-C:n vastineissa on pelkkä partitiivimäärite. Esimerkissä (10) adjektiivimäärite on abessiivissa ja pääsana partitiivissa. Tämän KKM-T:n ja KKM-C:n vastineissa on pääsanansa kanssa kongruoiva adjektiivimäärite:²⁶

- (9) – – *ia ättakan åmans ilman löytyäisettä eli lunastosta* (LTM: 139; Warkahudhen kaari 32)
 Vrt. – – *ottakan omansa ilman lunastost*; – – (KKM-T, 204; Varkaudhen kaari 31; KKM-C:ssä sama luvussa 32)
- (10) – – *tule ia pitä caiken wotisen wlos tekonsa kuninghalle anda ia wlos tehdä, ilman caiketta wastahakoutta*, – – (LTM: 15; Kuninghan Menosta 6)
 Vrt. *tule ia pitä caiki aiastaiaiset wlos tegonsa kuningan andama', ia edhestoimittaman hyuäl tahdol, ilmaiñ yhtäkän treiskejättä*, – – (KKM-T, 23; Kuninkaan kaari 6)

26. LTM:ssä sana *talous*, joka kuuluu sanan *vastahakous* kanssa samaan taivutustyyppiin, taipuu seuraavasti: gen. *taloudhen*, iness. *taloudesa*, part. *taloutta*. Näin ollen esimerkin (10) muotoa *wastahakoutta* voi pitää partitiivina. Myös KKM-T:stä löytyy ainakin yksi esimerkki, jossa pääsana ja määrite ovat nähtävästi eri sijoissa: – – *ia ei mene päitzi laillist esteett*, – – (KKM-T, 138; Käreiän Asian Kaari 33). Ilmiön laajuutta ajatellen (ks. Pantermöller 2006, 72–75) kyse on tuskin yksittäisten kirjoittajien tekemistä virheistä, vaan tällaiset esimerkit osoittavat partitiivin ja abessiivin funktionaalista tasavertaisuutta kyseessä olevassa käytössä. Samanlaisia esimerkkejä, joissa pääsana ja määrite ovat funktionaalisesti tasavertaisissa eri sijamuodoissa, löytyy myös dativigenetiivin ja allatiivin yhteydestä (ks. Inaba 2000b, 70–71). Nykykielestä määritteen ja pääsanan välistä inkongruenttia suhdetta näyttää löytyvän kolmenlaista. Ensimmäisessä tyyppissä pääsana on instruktiivissa ja määrite jossain muussa sijamuodossa (ks. Leskinen 1990), kuten *tällä tavoin, sillä konstein, näillä main, hyvissä ajoin* jne. Näistä osassa on sijainkongruenssin lisäksi lukuinkongruenssi yksikön instruktiivin epäproduktiivisuudesta johtuen. Tässä tyyppissä instruktiivin funktio tuntuisi määräytyvän määritteen sijamuodon mukaan. Vrt. tapaukset, joissa pääsana on partitiivissa, kuten *tällä tapaa, tällä viikkoa* jne. Toisessa tyyppissä määrite on instruktiivissa oleva *oma* ja pääsana komitatiivissa oleva substantiivi, kuten *omin nokkinensa, omin silmineen, omin käsineen, omin jalkoineen, omin päineen, omin sanoineen, omin varoineen* jne. (ks. Genetz 1881, 194). Tässä tyyppissä pääsanana komitatiivin instruktiivinomainen funktio tuntuu tulevan suoraan instruktiivissa olevasta määritteestä ja komitatiivi näyttää poikkeuksetta voitavan korvata instruktiivilla.

Edellä mainituissa kahdessa tyyppissä määritteen sijamuodoilla on siis tärkeä rooli, ja siitä syystä niissä määritteen ja pääsanana sijamuotojen funktionaalinen tasavertaisuus ei ole selvä. Vanhan kirjasuomen määritteen ja pääsanana inkongruenssia muistuttaa eniten kolmas tyyppi, jonka esiintymät keskittyvät ikivanhojen lokatiivin ja separatiivin merkityksen ja muodon säilyttäneiden adverbien ja niiden määritteenä olevan, lähinnä possessiivisuffiksien korvaavan *oma*-sanan yhteyteen, esim. *omasta takaa, omassa takana, omasta kotoa, omassa kotona, omassa tykönä*. Osa näistä on jo kirjakieleenkin vakiintuneita ja osa todennäköisesti verraten nuoria käytäntöjä, joita esiintyy enimmäkseen nettikeskustelupalstojen kaltaisissa säätelämättömissä teksteissä. Toisin kuin edellä mainituissa kahdessa tyyppissä, tässä tyyppissä määrite on oikeastaan tarpeeton ja määritteen sijaanvalintaan näyttää vaikuttavan pääsanana sijamuodon funktio. Tämän kolmannen tyyppin ja vanhan kirjasuomen esimerkkien kaltaista, funktionaalisesti keskenään tasavertaisissa eri sijamuodoissa olevien määritteen ja pääsanana keskinäistä suhdetta ei oikein tunnu sopivalta kutsua inkongruenssiksi, vaan sellaista voisi kutsua pikemmin **funktionaaliseksi sijakongruenssiksi**. Historiallisesti funktionaalista sijakongruenssista on kysymys myös määritteenä olevan *se*-demonstratiivipronominin inessiivin *siinä* ja elatiivin *siitä* kohdalla, esim. *siinä mielessä, siittä talosta*. Mainittakoon vielä, että edellä esitettyjen nykykielen funktionaalista sijakongruenssia käyttävien esimerkkien rinnalla esiintyy myös teoreettisesti odotuksenmukaisempia kongruentteja tapauksia, esim. *omaa takaa, omaa kotoa, omama kotona* jne. Näissä kyse on puhtaasti morfologisesta mukautumisesta ja määrite on semanttisesti tyhjä; lokatiivin ja separatiivinen merkitys tulee suoraan pääsanasta, koska nykykielen produktiivinen essiivi ja partitiivi eivät kykene ilmaisemaan sellaista merkitystä.

Tässä tullaan samaan tilanteeseen kuin datiivigenetiiviä käsiteltäessä. Prepositioiden määrän vaihtelusta huolimatta jokaisessa koodeksissa on omaperäisiä esiintymiä, jotka osoittavat, että sekä abessiivin että partitiivin käyttö kyseisten prepositioiden määrittelyn sijamuotona on elävää. LTM:n prepositioiden suhteellisen pieni määrä johtuu modernimpina pidettävistä ilmaisutavoista. Mikäli LTM on ollut muiden koodeksien tekijöiden käytössä, sitä ei nähtävästi ole ollenkaan noteerattu. Tätä ei muuta edes edellisessä luvussa käsitelty KKM-C:n geminaatallinen abessiivi, joka periaatteessa olisi voinut olla ikään kuin parannus LTM:n abessiivin kirjoitusasuun. On kuitenkin hyvin vaikea kuvitella, että kopioija olisi noin suuressa määrin palauttanut modernimpien ilmaisujen tilalle vanhempia ilmaisuja.

Tämän luvun lopuksi esitettäköön vielä yksi käytöltään hyvin rajoittunut ilmaisu, jossa kaksi sijamuotoa esiintyy toisten rinnalla samassa tehtävässä. Kyseessä on sanan *kieli* yhteydessä käytetty instruktiivi ja adessiivi:

- (11) *Och ægher laghman vppa alla sina dooma breff gifua a swensko*, – – (KCL, 245; Tingmaala B. 11)

Vrt. *Ja twle laki miehen caicken dwomioittens päälle aina kirian anda, ruotzin eli swomen kielen* (KKM-T, 130; Käreiän Asian Kaari 11)

Vrt. *Ia tule lakimiehen kaickein duomioittens päälle aina kiria anda Ruodzin kielen*, – – (KKM-C, 138; Käräiän asiain kaari 11)

Vrt. *Silloin tule ladmannin caickein domiottens päälle kiria anda, maan kielellä*. (LTM: 88; Käräiän Menosta 11)

Esimerkin (11) LTM:n suomennos *maan kielellä* on vähintäänkin tarkoituksenmukaisempi – ja sijamuodon käytöltään modernimpi – kuin muiden koodeksien suomennokset.²⁷ Tässäkin on vaikea ajatella, että kopioijat olisivat taas joko ohittaneet LTM:n kyseisen kohdan sitä lainkaan noteeraamatta tai oikaisseet ilmaisun ruotsinkielisen lähdetekstin mukaiseksi.

4. Kokoavaa tarkastelua

Edellä on vertailtu koodeksien kirjoitusasujen ja sijamuotojen käyttöä koskevia eroja. Niiden valossa vastaus tämän kirjoituksen alussa esitetystä kahdesta kysymyksestä ensimmäiseen eli siihen, löytyykö muista koodekseista LTM:n vaikutusta, on kielteinen. Käsitellyistä asioista ei siis löydy tukea Ulkuniemen hypoteesille, jonka mukaan LTM olisi vaikuttanut kahteen muuhun koodeksiin. Vastaus toiseen kysymykseen, siis siihen, antavatko ensimmäisen lain-

27. LTM kyllä tuntee instruktiivin käytön: – – *ne kiriat pitä ruodzin kielen kirjoitettaman ia caicki mwt kiriat iotca domion alaiset ouat*, – – (LTM: 114; Mielj wilian Tapoista 14). Vrt. – – *the breffuen sculu a swensko scrifuas, oc all annor [breff] som doma röra*. (KCL, 319; Draap med vilia 14). KKM-T:ssä ja KKM-C:ssä on käytetty translatiivia *Ruotzixi*.

suomennoksen kopiot ylipäättään viitteitä siitä, että ne voisivat olla nuorempia kuin Ljungo Tuomaanpojan suomennos, on osittain myönteinen. Luvussa 2 esitetyt seikat puhuvat niin selvästi KKM-C:n nuoruuden puolesta, että ilman lisäaineistoja, joita ei toistaiseksi tunneta ja jotka ehkä osoittaisivat KKM-C:n vanhemmuuden, KKM-C:n synty on ajoitettava kahden muun koodeksin syntyä myöhemmäksi. Tämä päätelmä ei merkitse, ettei KKM-C olisi suoraan alkuperäisestä suomennoksesta tehty kopio, mutta se merkitsee, ettei KKM-C:stä ole helppo löytää alkuperäisen suomennoksen aineksia, koska asioita joudutaan tarkastelemaan jonkinlaisen tradition omaavan kirjoitusasun ja muihin koodekseihin verrattuna vähentyneiden vanhojen kielellisten piirteiden kautta.

Kysymys KKM-T:n ja LTM:n keskinäisestä ikäsuhteesta ei ole tässä ratkennut siitä huolimatta, että monet 1500-luvun uskonnollisille teksteille luonteenomaiset piirteet ja niiden määrät puhuvat KKM-T:n vanhemmuuden puolesta. Tämä kysymys jää odottamaan perusteellisempaa tutkimusta.

Kaikki tässä käsiteltävinä olleet koodeksit ovat viime kädessä samasta alkuperäisestä suomennoksesta tehtyjä kopioita siitä huolimatta, että niitä on voinut edeltää monen välikopion suodatin. Niissä on kieli- ja käänkösvirheineen luonnollisesti paljon yhtäläisyyksiä. Edellä esitetty lyhyt selvitys osoittaa kuitenkin, että yksittäisistä yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista tehdyt havainnot eivät välttämättä valaise koodeksien keskinäisiä suhteita. Toistaiseksi on selvää, että jotta koodeksien keskinäisiä ikäsuhteita voitaisiin tarkasti analysoida, kaivattaisiin jokaisesta koodeksista huomattavasti enemmän tietoja mahdollisista lähdeteksteistä kielellisiin piirteisiin.

Lähteet

- Airila, Martti 1914: *Äännehistoriallinen tutkimus Herra Martin maanlainsuomennoksen kielestä*. Vähäisiä kirjelmiä XLV. SKS, Helsinki.
- Biblia1642 = *Coco Pyhä Ramattu / Suomexi*. Vuoden 1642 Raamatun suomennoksen näköispainos. WSOY, Porvoo 1971.
- Blomstedt, Yrjö 1964: Finsk Laghboken iordes af gamle Her Märten. – *Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland* 1964, 46–74.
- 1967: Marinus Olau, lainsuomentaja ja Juhana III:n kappalainen. – *Historiallinen Aikakauskirja* 1967, 26–39.
- Finno1 = *Jaakko Suomalaisen Wirsikirja*. Kopio Upsalan yliopistossa säilytetystä ainoasta jäljellä olevasta kappaleesta. Kopion tehnyt J. A. Cederberg. SKS, Helsinki 1893.
- Finno2 = I. P. Finno 1583: *Yxi Wähä Rucous Kiria*. Mikko Juvan lahjoittama valokuvauskopio. Turun yliopiston kirjasto.
- Genetz, Arvid 1881: *Venäjän Karjalan kielestä. Kielelläyhteitä, Sanakirja ja Kielioppi*. Suomi II: 14, 1–248. SKS, Helsinki.
- Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Porvoo.

- Inaba, Nobufumi 2000a: Vanhan kirjasuomen dattiivinen genetiivi I. Eräät nyky-suomesta kadonneet lausetyypit Kuningas Kristofferin maanlain ensimmäisen suomennoksen valossa. – Pajunen, Anneli (toim.): *Näkökulmia kielitypologiaan*. Suomi 186, 109–152. SKS, Helsinki.
- 2000b: Genetiivin ja partitiivin dattiivinen käyttö vanhassa kirjasuomessa: sija-merkinnän ja sijajärjestelmän suhteesta. – *Sananjalka* 42, 47–85.
- KCL = *Konung Christoffers Landslag*. (Utg. af C. J. Schlyter.) Samling Af Sweriges Gamla Lagar Tolfte Bandet. Berlingska Boktryckeriet, Lund 1869.
- Kettunen, Lauri 1940: *Suomen murteet IIIB. Selityksiä murrekartastoon*. SKS, Helsinki.
- 1969: *Suomen murteet III. Murrekartasto*. Kolmas, supistettu painos. SKS, Helsinki.
- KKM-C = *Talonpoikain laki*. Toim. Esko Koivusalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 954. SKS, Helsinki 2005.
- KKM-T = *Kuningas Kristoferin maanlaki Herra Martin suomentamana*. Valokuvausjäljennös SKS:n vuonna 1905 julkaisemasta, E. N. Setälän ja M. Nyholmin toimittamasta laitoksesta. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1987.
- Lehikoinen, Laila – Kiuru, Silva 1991: *Kirjasuomen kehitys*. 2. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Leskinen, Juha 1990: *Suomen kielen inkongruentit instruktiivirakenteet ja niiden tausta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 536. SKS, Helsinki.
- LTM = *Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset I*. Toim. Martti Ulkuniemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 319. SKS, Helsinki 1975.
- Pajula, Paavo 1955: *Ensimmäinen lainsuomennos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 246. SKS, Helsinki.
- 1960: *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin*. WSOY, Porvoo.
- Pantermöller, Marko 2006: Zur doppelten Markierung der Abessiviät im alten Schriftfinnish. – *Ural-altaische Jahrbücher* 20, 51–85.
- Rapola, Martti 1967: *Suomenkielinen proosa Ruotsin vallan aikana*. Tietolipas 49. SKS, Helsinki.
- SKM = *Suomen kielen muistomerkkejä II,2. Kristoffer kuninkaan maanlaki Herra Martin suomeksi kääntämä. 2. Toisintotekstit verrattuna Tukholman codexiin B 96*. Toim. M. Airila ja Hertta Harmas. SKS, Helsinki 1930.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ulkuniemi, Martti 1978: *Kuningas Kristofferin maanlaki 1442*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 319. SKS, Helsinki.
- 2007: *Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksen sanasto: Martti Ulkuniemen postuumin käsikirjoituksen mukaan*. Toimittaneet Antero Niemikorpi, Raimo Jussila, Anne Kattilakoski, Esko Koivusalo, Heikki Mattila, Erkki Rintala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1126. SKS, Helsinki.

Nobufumi Inaba
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
20014 Turun yliopisto
ninaba[at]utu.fi